

Вінницький національний технічний університет

ЛІКВІДАЦІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Вінницький національний технічний Університет

Анотація

Стаття присвячується процесу ліквідації Української греко-католицької церкви. Висвітлюється роль влади у цьому процесі.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, протистояння СРСР і Ватикану, ліквідація УГКЦ.

Abstract

The article is devoted to liquidation process of Ukrainian Greek Catholic Church. Highlights government role in this process.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, USSR confrontation with the Vatican, liquidation of UGCC.

В умовах радянських переслідувань церков Українська греко-католицька церква мала свою особливість. Не зважаючи на переслідування, та частина населення, яка належала до греко-католицької церкви, намагалася зберегти ідентичність своїх вірувань. Ліквідація греко-католицької церкви є жахливою сторінкою в історії України[1, с. 27].

Метою роботи є дослідження процесу ліквідації УГКЦ. Ця сторінка в історії України є маловивченою. На це є певні причини. В умовах радянського тоталітарного режиму ця тема не могла бути висвітлена. Якщо ж і видавалися наукові праці, то вони мали ідеологізований характер. Тобто в цих працях діяльність Української греко-католицької церкви була висвітлена з негативної сторони і наголошувалось на її експлуаторській ролі. Лише після здобуття незалежності друком вийшли збірники документів за редакцією В. Сергійчука, які дозволили простежити події в цьому процесі. На даний момент науковці розглядають “возз’єднання” Української греко-католицької церкви з Російською православною церквою як політику ліквідації внутрішньої опозиції з метою зміцнення СРСР[2, с. 55].

Українська греко-католицька церква завжди займала важливе місце в політичному, національному та духовному житті Західної України. У період будівництва ЗУНР греко-католицькі священники брали активну участь у політичних процесах. Після створення ЗУНР УГКЦ була проголошена національною. Під час Другої світової війни, незважаючи на німецьку окупацію, УГКЦ на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким змогла зберегти свою структуру, вірних та утверджувати серед українського народу християнські цінності, національну єдність як передумову для здобуття незалежності[3, с. 74].

В 1944 році після повернення радянської влади на землі Західної України, розпочався процес радянзації. В умовах тоталітарного режиму керівництво держави на чолі з Йосифом Сталіном послідовно знищувало все, що не вписувалось в схему диктаторського правління партії. До встановлення радянської влади в Західній Україні УГКЦ мала 3040 парафій, 4440 храмів, Духовну академію, п’ять духовних семінарій, дві школи і 127 монастирів. Її видавництва випускали дев’ять часописів і велику кількість релігійної літератури. Церкву очолював митрополит, якому підлягали 10

єпископів і 2950 священників [4, с.14].

Відразу після встановлення влади над західноукраїнськими землями репресивні органи СРСР почали збирати матеріали про сепаратистську діяльність УГКЦ і особливо її митрополита Андрея Шептицького, оскільки навіть верхівка партії усвідомлювала його авторитет. До наступу на греко-католицьку церкву сталінський режим спонукали кілька основних чинників. Перший чинник – це національна діяльність УГКЦ, яка вже згадувалась вище. Представники УГКЦ намагались пробудити в вірних національну свідомість та виступали за незалежну Україну. Не можна було не зважати на цей чинник, тому що саме в той час поживався національно- визвольний рух на чолі з Українською повстанською армією та Організацією українських націоналістів. Другий чинник – підпорядкування УГКЦ Ватикану. Протистояння СРСР і Ватикану розпочалося в 1943 році, коли з'явилося питання повоєнного облаштування світу. Миротворча роль Ватикану зросла, оскільки він мав намір стати між двома ворогуючими блоками. Ватикан мав на меті зберегти рівновагу в післявоєнній Європі та зупинити поширення комуністичної ідеології. Для СРСР боротьба з Ватиканом була надзвичайно важливою ще тому, що радянське керівництво прагнуло позбутися впливу папської держави на ті території, де в результаті Другої світової війни встановився комуністичний режим [4, с. 14].

Радянське керівництво мало на меті підвищити роль Російської православної церкви у боротьбі з католицизмом та приєднати до неї Українську греко-католицьку церкву після від'єднання останньої від Ватикану. Сталін доручив Георгію Карпову розробити план для досягнення цієї мети. 15 березня 1945 р. Сталін отримав документ в якому був описаний план боротьби з Ватиканом, також в цьому документі було описано процес ліквідації УГКЦ. Цей документ отримав схвалення диктатора СРСР [4, с. 14].

Ми можемо вважати, що схвалення цього документу стало початком процесу ліквідації УГКЦ. Після цього в країні розпочалася масова пропагандистка робота щодо ідеологічного забезпечення процесу знищення української уніацької церкви. 8 квітня 1945 р. у львівській газеті “Вільна Україна” була надрукована стаття “ З хрестом чи ножем” автора Ярослава Галана. У цій статті Греко-католицьку церкву звинувачували у зраді українського народу, співпраці з нацистами, а також у співробітництві з УПА та ОУН. Діяльність митрополита Андрея Шептицького була розкритикована. Автор статті вимагав припинити діяльність злочинної церкви. Можна сказати, що дана стаття була написана на замовлення влади країни, оскільки вже 12 квітня було заарештовано митрополита Йосифа Сліпого, єпископів М. Будку, М. Чарнецького, Г. Хомишина та І. Лятишевського[4, с. 15].

Керівництвом партії було прийнято рішення про підготовку собору УГКЦ. Було зазначено, що на соборі будуть прийняті рішення про розлив з Ватиканом та з'єднання з РПЦ. Це собор мав відбутися на так званому тижні православ'я. В проведенні цього собору влада бачила можливість узаконення ліквідації УГКЦ. Таким чином, з організаційної позиції владою були створені відповідні передумови для проведення собору, на якому мали ухвалити заздалегідь очікувані рішення. Щоб все пройшло, як заплановано, почалося залякування священників. Не дивлячись на те, що в газетах було надруковано лише позитивні думки населення про проведення собору, більша частина населення краю відносилася до нього негативно [5, с. 61 - 62].

З числа духівництва було обрано певну кількість єпископів, щоб рішення собору уявлялось легітимним. Одразу після цього органами влади був розроблений чіткий план проведення собору. Радянські органи безпеки пильно стежили як за підготовкою до собору, так і за його ходом.

8 березня 1946 р. собор розпочав свою роботу. За даними мандатної комісії собору, на собор прибуло 216 священників та 19 парафіян відповідно з 225 і 22 запрошених. Важливо згадати, що за даними Ю. Герича, кількість учасників була набагато меншою і не перевищувала 140 осіб. Після молебня та декількох доповідей про мотиви розриву з Ватиканом було запропоновано перейти до голосування. Голосування відбувалося відкритим шляхом, підняттям рук, при цьому за голосуючими спостерігали співробітники НКДБ. Піднялося більше ста рук - цього було досить щоб остаточно вирішити долю УГКЦ. Постанова собору була головним документом, в якій було сказано про анулювання Брестської унії 1596 р. і возз'єднання з РПЦ. Можна сказати, що собор уже не вирішував долю УГКЦ, бо на той час вона, по суті, вже була знищена, його рішення ніби узаконили цей процес. Без втручання органів НКДБ процес ліквідації Української греко-католицької церкви розтягнувся б

на багато років або й не відбувся б взагалі, оскільки загал його противників був досить потужний. Якщо оцінити ситуацію з організаційної сторони, то радянське керівництво створило всі відповідні умови для проведення собору. Львівський собор 8-10 березня 1946 р. повністю пройшов за створеним раніше сценарієм. Однак, не зважаючи на тиск влади, масові репресії і терор переважна більшість греко-католицького духовництва чинила активний опір репресивним заходам радянської влади [5, с. 62,63].

Відповідно до багатьох наукових джерел можна сказати, що примусова ліквідація УГКЦ є однією з трагічних подій в історії України. Проте, незважаючи на формальний розрив унії, владі не вдалося реалізувати свій задум. Важливо сказати, що навіть в умовах тоталітарного режиму та всебічного контролю суспільного життя УГКЦ змогла зберегти свою структуру та не втратити значну частину вірних на західній Україні. Це допомогло їй відродитися як тільки це стало можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бистрицька Е. Питання ліквідації греко-католицької церкви у контексті радянсько-ватиканського протистояння / Е. Бистрицька // Всеукраїнський науковий журнал Мандрівець. – 2009. – №4. – С. 26 – 31.
2. Бондар В. Радянська політика ліквідації нечисленних конфесій у Чернівецькій області (1944-1985 рр.) / В. Бондар // Всеукраїнський науковий журнал Мандрівець. – 2015. – №5. – С. 55 – 60.
3. Вітвіцький О. Участь Української Греко-Католицької Церкви в державотворчих процесах на Західноукраїнських землях у 1918-1921 роках / О. Вітвіцький // «Визвольний шлях». – 2004. – Кн. 11. – С. 74 – 88.
4. Концур Н. Становище української греко-католицької церкви після відновлення радянської влади в західній Україні / Н. Концур // Всеукраїнський науковий журнал Мандрівець. – 2006. - №6. – С. 14 – 18.
5. Концур-Карабінович Н. Загальноукраїнський собор української греко-католицької церкви 1946 року в новому аспекті / Н. Концур-Карабінович // Всеукраїнський науковий журнал Мандрівець. – 2015. – №5. – С. 61 – 64.

Алла Борисівна Пономаренко – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : ponomarenko-kovaliova@yandex.ua;

Ірина Леонідівна Соломонюк – студентка групи 3 МО – 16 б, факультет менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

PonomarenkoAlla B. – PhD in History, Assistant Professor of the Sociopolitical Sciences Chair, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.

Solomoniuk Iryna L. – Department of management, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.